

Als de mensheid toelaat dat het kapitalisme overleeft, krijgen we een tendentiële omvorming van productiekrachten in destructiekrachten, stelde Marx midden negentiende eeuw. In "Zwerm", de recentste roman van Peter Verhelst, zijn de kwade krachten volop aan de oppervlakte gekomen. Het boek vangt aan met de laatste pagina. Het heeft de vorm aangenomen van een 666 pagina's tellende satanistische countdown. Al wie ook maar een beetje beslagen is in de materie van de bezetenheid weet dat de duivel elke sterveling binnen de kortste keren kan doen spreken van achter naar voren. Beluister om het even welke politieke speech omgekeerd en je staat versteld van de kwaadaardigheid die je te horen krijgt - de feitelijke afschaffing van het brugpensioen en de beknutting van het stakingsrecht zijn er klein bier tegen!

Sinds Flaubert registreert de westerse literatuur de schokgolven die de industrialisatie en de daarmee gepaard gaande vervreemding veroorzaakt. De maatschappelijke evoluties zijn nauwelijks bij te houden. Nooit eerder werden woord, beeld en geluid zo gemediatiseerd als vandaag. De fenomenen worden gesampled en voortdurend opnieuw gerepresenteerd. Niet alleen door de herhaling, ook omdat de representatie vaak gebeurt in een totaal gewijzigd veld, verliest elke inhoud aan kracht. Om in deze uitermate complexe context nog enig effect te sorteren moet de kunstenaar op zoek gaan naar nieuwe strategieën.

Duivel in een wijwatervat

In "Zwerm", gaat Verhelst te keer als een duivel in een wijwatervat! Onderweg laat hij niet na alle registers tussen ironie en sarcasme open te trekken. Onmiddellijk vliegen de referenties je om de oren. Even waant men zich in de strips van Dave Mc Kean. Dan wordt de lezer afgezet ergens langs de "Lost Highway" van David Lynch. Men wordt in een trance gewiegd, ontwaakt in een emblematische droomscène uit Twin Peaks. Geen tijd om er bij stil te staan de alerte lezer vliegt door flarden Magnolia, wringt zich langs Alice in Wonderland-achtige gangen doorheen Apocalyps Now en Heart of darkness naar scènes die zo lijken ontsnapt uit het oeuvre van postmodern boekbeeld Thomas Pynchon. Je bent er met eigen ogen getuige van hoe de tekst, als een zwart gat, een gedicht van Van Ostaïen opvreut: "Berceuse Presque Nègre". Met huid en haar! Voortdurend valt men van de ene sfeer in de andere. Dit is een psychogeografische trip doorheen de cultuur. Hier hebben we te maken met de magie van een verhalenduivel.

Morphen

Een sleutelbegrip in deze roman is "morphen" - een woord dat schreeuwt om opgenomen te worden in Woordenlijst Nederlandse Taal. Nochtans werd er sinds de "Metamorfosen" van Ovidius al behoorlijk wat afgemorpht. In 1958 liet Louis Paul Boon in "De paradijvogel" een trits voortdurend veranderende fabelwezens de revue passeren. Daar werd dus ook al een behoorlijk potje "gemorpht".

In "Zwerm" van Peter Verhelst verandert en morpht alles dat het een lieve lust is. Het boek genereert aan de lopende band "avatars". Voortdurend zit men in een kluwen, een zwerm, van gebeurtenissen, gelijkenissen, personages, meestal nauwelijks van elkaar te onderscheiden. Carlo Giuliani duikt op, eerst als schim in de massa. Als hij vrede brengt, hoort men de echo van The Crazy World of Arthur Brown die de wereld, Prometheus gelijk, een vuurtje aanbiedt. Niets is wat het lijkt. Je zapt en je zapt en de wereld valt steeds sneller in beelden uiteen. Terwijl ergens in pure Godfather-stijl een voorstel gedaan wordt dat men niet kan weigeren, hakt Jack Bauer - uit '24'! - als een dolleman in op boekenkasten, video- en bibliotheken. Alles moet eraan geloven. Ook intriges worden gesampled. De Bijbelse -?- Abel, Angel en Pearl. Nu en dan borrelt een thema op. Het heeft iets te maken met het onderzoek naar de tweelingen, zoals in nazi-eugenetica. Mogelijk staat Meneer J voor de heiland himself, elders dan weer is hij een joodse meneer, die misschien zo een vreselijke "J" op zijn identiteitskaart kreeg, maar dan toch wist te ontsnappen aan de massale en industrieel georchestreerde uitroeiing van zijn ras, een geschiedkundig gegeven waar een ander

personage, Meneer H, misschien ook voor iets tussen zit?

Permanente prikkeling van het intellect

De fraaie vormgeving versterkt het multimediale opzet ervan. Bij momenten valt de tekst uiteen in puur geluid, of beeld. Het is een wrede speling van het lot -alsof de duivel ermee gemoeid is - dat ondanks de meesterlijke pen van de auteur, vervreemding zich nog altijd best laat uitdrukken in vervelende scènes. Natuurlijk wordt dit in deze tijden van door marketing mismeeusterd marktdenken en hapklare cultuurconsumptie niet altijd in dank afgenomen. Een "aangename" leeservaring is anders.

Het geheel is een exorcisme in een tijd zonder rituelen. Evenmin laat de tijd zelf zich in deze roman vatten. Op pagina 430 zegt een personage: "Het is een onmogelijke opdracht jezelf te onthoofden." Deze onthoofding hebben we honderd pagina's eerder gezien. P.545: Na onthoofding blijft het hoofd minutenlang denken. P. 305: Je bent niet langer anoniem. 'Een ander hoofd misschien,' suggereert Abel. Angel trekt zijn mes en wijst naar een stoel. (...)

In dit absurd universum is het tijdsverloop wispelturig zoals in de films van Quentin Tarantino. Misschien laat het boek zich zoals een palindroom in twee richtingen lezen? Dit is het perfecte boek bij een samenleving die zoëven nog blakend van gezondheid was en nu plots in elkaar stuikt. Deze prestigieuze roman leunt aan bij literaire kanonnen als William Burroughs, Elfriede Jelinek en Rimbaud.

Arthur Rimbaud zag zijn "Illuminations" als een mengvorm van epifane geschriften en een plaatjesboek. Met dit boek valt "Zwerm" nog het best te vergelijken. Alleen neemt Rimbaud hier diverse vormen aan. Nu eens is het de echt bestaande Robin Rimbaud, de blitse dj Scanner, dan weer is het het negentiende eeuwse literaire wonderkind Arthur Rimbaud, die al zijn zinnen wil ontregelen, afkickt en voor wie na enkele dagen de hel voorbij is - een verwijzing naar "Un saison en enfer". Elders is het Penny Rimbaud, de zanger van de legendarische punkband Crass. Het personage "Pearl", het troetelnaampje voor Janis Joplin, is nu eens de pianiste uit de gelijknamige roman van Jelinek, en wordt dan weer gebanaliseerd tot reclame voor brillen.

Ondanks de door de auteur zelfgeproclameerde radicale breuk met de rest van zijn oeuvre is die er niet gekomen -de weg naar de hel blijft geplaveid met goede voornemens! Alle vertrouwde elementen uit het Verhelst universum zijn aanwezig. Ik noem er slechts enkele: het belang van de muziek, de alomtegenwoordige camera en de uitgesproken montage techniek. In dit boek wordt het universum bestuurd vanuit de montagekamer. De vergelijking met de Amerikaanse cult-auteur William Burroughs dringt zich op. De gelijkenissen zijn legio. Er is de permanente aanwezigheid van Het Virus. (Voor Burroughs was de taal een buitenaards virus). Daarnaast is er nog zo een typisch Burroughs-element: de verslaving. Bij Verhelst resulteert dit in pa-rels zoals: Alleen het VIRUS zal ons er permanent toe aanzetten te blijven kopen.

Permanente controle

Een ander essentieel element rechtstreeks ontleend aan Burroughs' universum is het element "controle". Het lijkt wel alsof er op elke pagina van dit boek een camera geplaatst werd. Boek en samenleving kunnen beschouwd worden als een permanent gecontroleerde zone. Geen paniek. Voor Burroughs, nooit verlegen om een boude uitspraak, bestaat paranoïa niet: het paranoïde individu is gewoon iemand die goed geïnformeerd is.

Peter Verhelst, die vroeger in zijn werk nooit veel blijk gaf van maatschappelijke betrokkenheid, laat in dit boek de maatschappij volop doorschemeren. Totnogtoe liet het oeuvre zich voornamelijk lezen als hermetisch, strikt individueel en bovenal esthetisch. Hierin lijkt nu verandering te komen. Slechts zelden is een auteur zo expliciet als in dit boek: "De kern van het Kapitalisme is... verspillende herhaling. De patroonheilige van het Kapitalisme heet Sisypheus. Zijn profeet is Markies de Sade. (p.

456)

Met deze woorden laat hij het gros van zijn collegae scribenten mijlen achter zich. Het boek mag dan al pretenderen een parallel universum te representeren, de wereld die hier gegenereerd wordt lijkt verdacht veel op de wereld waarin wij leven. Er zitten gaten in het zwerk. De paus, de Twin Towers, Semira Adamu, het sijpelt allemaal de roman binnen.

Het grote verschil met de rest van het werk van Verhelst is dat toevoeging van "engagement" een enorme verrijking teweeg brengt. Het brengt zijn voorheen haast hyperindividuele esthetisch universum op een ander niveau.

Het leek allemaal nogal onschuldig te beginnen, haast als het negatief van Dantes Inferno: treed binnen in het land van de hoop. Het is een beklijvend boek. Het dringt door tot in je dromen. Niet alleen is het een hallucinant boek, het veroorzaakt ook hallucinaties.

Didi de Paris
668, Neighbour of the Beast